

**Αρχαία Ελληνικά Προσανατολισμού Γ' Λυκείου**  
**Κλείδα για το επαναληπτικό διαγώνισμα Σεπτεμβρίου • ΟΛΑ τα τμήματα**

**Διδαγμένο κείμενο**

- A1.** α) Σωστό  
β) Λάθος  
γ) Λάθος  
δ) Λάθος

[2 x 4 = 8 μονάδες]

**A2. την ευδαιμονίαν:** Η αντωνυμία αναφέρεται νοηματικά στην *ευδαιμονία* που αποτελεί και το ανώτερο αγαθόν για τον άνθρωπο. Έχοντας αυτή νιώθουμε πως έχουμε τα πάντα · αν δεν την έχουμε κάνουμε το παν για να την αποκτήσουμε.

[2 μονάδες]

**B1.α. επιλογή 3 σημείων (●) x 1 μονάδα = 3 μονάδες.**

Επίκουρος:

- χρήση **προστακτικών** (μήτε μελλέτω – μήτε κοπιάτω) με υποκείμενο μηδείς (οποιοσδήποτε άνθρωπος).
- το ρηματικό επίθετο **φιλοσοφητέον** (αν το αναλύαμε σε πρόταση, αυτή θα ήταν: «χρή νέον και γέροντα φιλοσοφείν», (φιλοσοφητέον = χρή / δεῖ φιλοσοφείν – χρή μελετᾶν).
- Με τη **χρήση του απροσώπου ρήματος χρή + απαρέμφατο**.
- Με την **αντίθεση** που σχηματίζεται μεταξύ του νέος – γέρον (τα υποκείμενα των ρηματικών τύπων μελλέτω, κοπιάτω, μελετᾶν –το ποιητικό αίτιο στο φιλοσοφητέον), προβάλλεται εναργέστατα η αξία της φιλοσοφίας για κάθε ηλικία.

Αριστοτέλης:

- *Φιλοσοφητέον ἄρα ἡμῖν, εἰ μέλλομεν ὀρθῶς πολιτεύσεσθαι καὶ τὸν ἑαυτῶν βίον διάξειν ὠφελίμως:* Η διατύπωση είναι **δεοντολογική**, στο πλαίσιο ενός υποθετικού συλλογισμού που αναφέρεται στο παρόν και το μέλλον (μελλοντικές εκφράσεις: **Φιλοσοφητέον, μέλλω + απαρέμφατα μέλλοντα**): Πρέπει να φιλοσοφούμε, για να πολιτευόμαστε σωστά και να ζήσουμε ιδιωτικά με ωφέλιμο τρόπο (πρωθυστερο). Έτσι όλα τα παραπάνω ταιριάζουν απολύτως με το γραμματειακό είδος στο οποίο εντάσσεται κάθε κείμενο ως λόγος προτρεπτικός ή διδακτική επιστολή.

**B1.β. 7 σημεία (●) x 1 μονάδα = 7 μονάδες.**

Σύμφωνα με τον **Επίκουρο** κανένας δεν είναι ανώριμος ή υπερώριμος για εκείνο που διασφαλίζει την υγεία της ψυχής.

- **ώρα (> ἄωρος, πάρωρος):** στην αρχική της σημασία η λέξη σημαίνει: ορισμένος χρόνος, χρονική περίοδος, εποχή του έτους, μέρος της ημέρας ή του ημερονύκτιου. Στη συνέχεια, όμως, η λέξη ώρα έφτασε να δηλώνει τον κατάλληλο χρόνο, την κατάλληλη εποχή για κάτι (συνώνυμη της λέξης καιρός). Έτσι προέκυψε και η απρόσωπη έκφραση ώρα ἐστί (: είναι ώρα, ο κατάλληλος καιρός για να γίνει κάτι). Και αντίστοιχα το επίθετο ώραϊος δηλώνει αυτόν που γίνεται την κατάλληλη στιγμή, που βρίσκεται στην ακμή του, τον ώριμο. Στην αττική διάλεκτο η λέξη ώρα δήλωνε και την ώριμη ηλικία, μετά την νεότητα και πριν τα γηρατεία.
- **Η φιλοσοφία είναι για όλους του ανθρώπους ανεξαρτήτως ηλικίας και όχι μόνο.** Ο Επίκουρος αιτιολογεί (γάρ) με διπλή έντονη άρνηση (οὔτε ... οὔτε), κατά τρόπο συμμετρικό και αναιρώντας πιθανές αντιρρήσεις για δήθεν ηλικιακή ακαταλληλότητα, ότι ούτε οι νέοι πρέπει να θεωρούν τον εαυτό τους ανώριμο για τη φιλοσοφία, ούτε και οι ηλικιωμένοι να θεωρούν ότι έχουν περάσει την ώριμη για τη φιλοσοφία περίοδο της ζωής τους. **Αποτελεί μάλιστα κοινό τόπο στα κείμενα του Επίκουρου η πεποίθηση ότι όπως η ιατρική φροντίζει το σώμα, έτσι και η φιλοσοφία φροντίζει για την ψυχική υγεία (προς το κατά ψυχήν υγιαίνον.** [ήδονή: κατάσταση εκείνων που απολαμβάνουν καλή φυσική και πνευματική υγεία].
- Για τον Επίκουρο η φιλοσοφία έχει διπλό σκοπό: α) **θεραπευτικό**, καθώς απαλλάσσει τον άνθρωπο από τον φόβο για τη φύση, τους θεούς, τον θάνατο και τον πόνο, και β) **διδακτικό**, καθώς μαθαίνει τον άνθρωπο να βρίσκει τα όρια του πόνου και της ηδονής.

- Αντίστοιχα, σύμφωνα με το δεύτερο απόσπασμα από τον Προτρεπτικό προς Θεμισώνα του Αριστοτέλη, η φιλοσοφία θεωρείται απαραίτητη για τον έλεγχο των μέσων που θα διασφαλίσουν τον **απώτερο στόχο** του ανθρώπου, το τέλος στη ζωή του (**τελεολογική διάσταση**). Αυτό είναι διττό: στη δημόσια ζωή η ορθότητα του βίου του κάθε ανθρώπου (ὀρθῶς), στην ιδιωτική του ζωή η ωφέλεια (ὠφελίμως). Τα μέσα-όργανα που πρέπει να ελεγχθούν είναι το σώμα, τα μέλη του και οι δραστηριότητές του.
- **βίος**: Η λέξη δεν είναι πάντα απολύτως ταυτόσημη με τη λέξη ζωή. Συχνά με τον βίον δίνεται έμφαση στον τρόπο της ζωής, στην κατάσταση της ζωής, στο πώς βιώνει ο άνθρωπος τη ζωή. Έτσι, ενώ η ζωή αποτελεί για τον άνθρωπο ένα υπαρκτικό δεδομένο, ο βίος του υπόκειται σε διερώτηση, διαμόρφωση και επιλογή.
- Η ζωή είναι μία, αλλά οι επιλέξιμοι βίοι πολλοί. Κατά προέκταση, **ο ανθρώπινος βίος, ατομικός και συλλογικός, γίνεται αντικείμενο φιλοσοφικής μελέτης. Και η φιλοσοφία ορίζεται ως τέχνη του βίου.**
- **πολιτεύομαι**: Στην κύρια σημασία του το ουσιαστικό πολιτεία δηλώνει τον τρόπο ζωής μέσα στην πόλη, ενώ το ρήμα πολιτεύομαι σημαίνει τη σχέση του ελεύθερου πολίτη με την κοινωνία στην οποία ζει, τον τρόπο με τον οποίο αυτός εντάσσεται στη δημόσια ζωή.

**B2. 10 σημεία (•) x 1 μονάδα = 10 μονάδες.**

Σύμφωνα με τον Επίκουρο η ευδαιμονία αποτελεί το απώτερο αγαθόν για τον άνθρωπο.

- φιλοσοφείν: Για τον Επίκουρο η φιλοσοφία είναι συνυφασμένη με τη μελέτη των φυσικών φαινομένων (φυσιολογία) και την άσκησή της στον ευρύτερο χώρο μιας κοινότητας φίλων (συμφιλοσοφείν). Ο σκοπός της είναι διπλός: θεραπευτικός, καθώς απαλλάσει τον άνθρωπο από τον φόβο για τη φύση, τους θεούς, τον θάνατο και τον πόνο, και διδακτικός, καθώς μαθαίνει τον άνθρωπο να βρίσκει τα όρια του πόνου και της ηδονής.
- **εὐδαιμονία**: ευτυχία. Για τους περισσότερους φιλοσόφους της αρχαιότητας η ευδαιμονία είναι ο τελικός σκοπός της ανθρώπινης ζωής, η επιδίωξη όλων των ανθρώπων, το απώτατο αγαθό –αλλά δίνουν διαφορετικό περιεχόμενο στην έννοια. Στην επικούρεια φιλοσοφία η ευδαιμονία έχει κεντρική θέση, αποτελώντας ένα ιδανικό εφικτό σε όλους τους ανθρώπους, ανεξαρτήτως φυλετικής καταγωγής, φύλου, ηλικίας, κοινωνικής θέσης και οικονομικής κατάστασης.
- Η ήδονη είναι το κεντρικό περιεχόμενο της ανθρώπινης ευδαιμονίας: τὴν ἡδονὴν ἀρχὴν καὶ τέλος λέγομεν εἶναι τοῦ μακαρίως ζῆν (Επιστολή στον Μενοικέα, 129). Συνίσταται στη, μέσα από νηφάλιο στοχασμό, μετρημένη απόλαυση φυσικών και πνευματικών αγαθών, που οδηγεί στην άπονια και στην ἀταραξία, την ψυχική γαλήνη. Ο ευδαίμων άνθρωπος, έχοντας απαλλαγεί από τον πόνο της ζωής αλλά και τον φόβο του θανάτου, παρομοιάζεται με τον θεό.
- *Μελετᾶν οὖν χρῆ τὰ ποιοῦντα τὴν εὐδαιμονίαν, εἴπερ παρούσης μὲν αὐτῆς πάντα ἔχομεν, ἀπούσης δὲ πάντα πράττομεν εἰς τὸ ταύτην ἔχειν*: Η πρόταση-κατακλείδα της παραγράφου (ὅπως φαίνεται από το σύνδεσμο οὖν) επικεντρώνεται στον ὄρο-κλειδί του κεντρικού νοήματος: την **εὐδαιμονία**. **Αυτή καταξιώνεται ως απώτατος ανθρώπινος στόχος: η παρουσία της εξασφαλίζει τα πάντα, ενώ η απουσία της μας οδηγεί να πράττουμε τα πάντα, ώστε να την αποκτήσουμε.**
- **μελετᾶν**: Προσδιορίζοντας την έννοια, μπορούμε να αντιληφθούμε το νόημα της προτροπής του Επίκουρου. Μελετᾶ σημαίνει φροντίζω, δίνω προσοχή σε κάτι. Ο Επίκουρος, λοιπόν, συμβουλεύει τον άνθρωπο να θυμάται και να ερευνά διαρκώς τις βασικές αρχές της (επικούρειας) φιλοσοφίας του και αναλόγως να διαμορφώνει τη ζωή του.
- Το περιεχόμενο της προτροπής του μοιάζει να είναι διαφορετικό από το νόημα μιας φράσης του Σωκράτη στον Φαίδωνα, όπου ο φιλόσοφος αναφέρεται στη φιλοσοφία ως «μελέτη θανάτου». Ολόκληρη η αρχαία φιλοσοφία μοιάζει να συμφωνεί ότι η φιλοσοφία είναι μια δραστηριότητα, θεωρητική και πρακτική, που έχει σκοπό και μπορεί να οδηγήσει τον άνθρωπο σε μια ζωή αξία να την ζήσει, με μια λέξη, στην ευδαιμονία. Οι φιλόσοφοι διαφοροποιούνται μόνο στον ορισμό της.
- **Βασικό στοιχείο της ευδαιμονίας είναι η αρετή, που συνδέεται με την ηθική πράξη, καθώς έτσι μόνο ο φιλόσοφος μπορεί να κυβερνήσει σωστά την πολιτεία.** Ο Σωκράτης αναδεικνύει και προτάσσει τη συλλογική ευδαιμονία έναντι της ατομικής η οποία μάλιστα μπορεί να αποκτηθεί

μόνο μέσω της πολιτικής ευδαιμονίας, δημιουργήμα μιας πολιτικής φιλοσοφημένης ελίτ, αποκλείοντας με αυτόν τον τρόπο αναγκαστικά από τη διακυβέρνηση τις υπόλοιπες κοινωνικές ομάδες.

- Παρατηρούμε, αρχικά, μια **ταύτιση απόψεων σχετικά με τον τελικό προορισμό της φιλοσοφίας**. Πλάτων και Επίκουρος συμφωνούν ότι **η κατάκτηση της ευδαιμονίας μέσω της φιλοσοφίας θα ωφελήσει και την ατομική και τη συλλογική ζωή**. Η φιλοσοφία του Επικούρου αποκτά έτσι έναν **πρακτικό χαρακτήρα, ανάγεται σε μια «τέχνη του βίου» (ars vivendi)**.
- Αντίστοιχα και ο **πλατωνικός φιλόσοφος – βασιλεύς αναδεικνύεται στην πράξη** ως ο μόνος κατάλληλος χειριστής της εξουσίας, αυτός που εξασφαλίζει την ευρυθμία και ευδαιμονία στην πολιτεία, ακριβώς επειδή εξουσιοδοτείται ως προς τούτο από τις γνώσεις του.
- Η **βασική διαφορά στα δυο αποσπάσματα** έγκειται στο ότι ο Επίκουρος θεωρεί πως μέσω της ατομικής ευδαιμονίας επιτυγχάνεται και η συλλογική ευδαιμονία, ενώ ο Πλάτων θεωρεί πως δεν γίνεται να υπάρξει ατομική ευδαιμονία χωρίς ευτυχημένο όλον.

**B4.** 1. Σωστό      2. Λάθος      3. Σωστό      4. Λάθος      5. Σωστό

**B5.α.** (6 μονάδες) γεροντικός, ώριμος, δαιμόνιος, χρηστικός, επιτακτικός, δυνατός.

**β.** 2 σημεία (●) x 2 μονάδες = 4 μονάδες.

- τό αρρωστοῦν / ἀσθενοῦν / κάμνον / νοσοῦν.
- ὁ σιωπῶν.

#### Αδίδακτο κείμενο

**Γ1.** Δημοσθένους, κατά Τιμοκράτους, §§ 77- 78

20 μονάδες

Νυνὶ δ', ὥσπερ ἐνδεικνύμενος ὅτι,  
κὰν ὑμῖν δοκῆ δεδέσθαι τινά,  
αὐτὸς ἀφήσει,  
τοῦτον τὸν τρόπον τὸν νόμον εἰσήνεγκεν.

[78] Ἄρ' οὖν τῷ δοκεῖ συμφέρειν τῇ πόλει  
τοιοῦτος νόμος ὃς δικαστηρίου γνώσεως αὐτὸς  
κυριώτερος ἔσται; [...] Ἐγὼ μὲν οὐκ οἶμαι.

φαίνεται τοίνυν ὁ τούτου νόμος ταῦτ' ἔχων  
ἄμφοτερα.

Ὅστ' εἶπερ ὑμῶν ἐκάστῳ μέλει τῆς πολιτείας  
καὶ δεῖν οἶεται κυρίαν εἶναι τὴν αὐτοῦ γνώμην  
περὶ ὧν ἂν ὁμωμοκῶς ψηφίσηται,

λυτέος οὗτος ὁ νόμος [...].

Τώρα δα όμως, σαν να παρουσιαζόταν (/ ὅπως ακριβῶς  
εάν πρόβαλλε για τον εαυτό του) ὅτι,  
κι αν ἀκόμη φανεί σωστό σε εσάς να φυλακίσετε  
κάποιον, αὐτὸς ο ἴδιος θα τον ἀφήσει ελεύθερο (/ μπορεί  
να τὸν ἀφήσει να να φύγει), με αὐτὸν τὸν τρόπο εισηγάγε  
τον νόμο.

Ἔτσι λοιπὸν ποιὸς κρίνει (/ Ἀραγε, λοιπὸν, φαίνεται σε  
κανέναν) ὅτι συμφέρει τὴν πόλιν ο τέτοιου εἶδους νόμος ο  
οποῖος θα εἶναι ο ἴδιος ισχυρότερος ἀπὸ τὴν ἀπόφαση  
του δικαστηρίου; [...] Ἐγὼ τουλάχιστον δεν (το) νομίζω.

Και φαίνεται βέβαια ὅτι ο νόμος αὐτοῦ (του Τιμοκράτη)  
ἔχει και τα δυο αὐτὰ (γνωρίσματα).

Επομένως αν ακριβῶς ενδιαφέρεται ο καθένας ἀπὸ εσάς  
για το πολίτευμα και νομίζει ὅτι πρέπει η γνώμη του  
(αὐτοῦ του ἰδίου) να εἶναι κυρίαρχη σχετικά με ὅσα τυχὸν  
ψηφίσει (/ αποφασίσει) ἀφού ἔχει ορκιστεῖ,  
πρέπει αὐτὸς ο νόμος να καταργηθεῖ.

Γ2. Ο Δημοσθένης κατηγορεί τον Τιμοκράτη «ὡς πεποίηκεν τό θεῖναι περὶ τῶν παρεληλυθόντων τὸν νόμον», επειδὴ ἔδωσε δηλαδὴ στο νόμο που πρότεινε αναδρομικὴ ἰσχὺ, για παρελθόντα ἀδικήματα.

- Ὅπως προκύπτει μάλιστα ἀπὸ το κείμενο, επικρατεῖ ως προς αὐτό **διαφορετικὴ ἀντίληψη στὴ δημοκρατία ἀπ' ὅτι στὴν ολιγαρχία**. Θεωρεῖ μάλιστα ὅτι ο Τιμοκράτης εἰσάγει με τὴν πρότασή του μὴ ολιγαρχικὴ ἀντίληψη στο δημοκρατικὸ πολίτευμα. (1 μονάδα)
- Πιο συγκεκριμένα, ο ρήτορας ξεκινᾷ διερευνώντας τους λόγους για τους οποίους **αυτοὶ που εκουσία ἀρχονται ἀπὸ τους νόμους θεωροῦνται συνετοί**, ἐνῶ **ἐκεῖνοι που ἐπιθυμοῦν τὶς ολιγαρχίες, ἀναρχοὶ καὶ δούλοι** («οἱ μὲν ὑπὸ νόμων ἐθέλοντες ἀρχεσθαι σάφρονες καὶ χρηστοὶ νομίζονται, οἱ δ' ὑπὸ τῶν ολιγαρχιῶν ἄνανδροι καὶ δούλοι.») (2 μονάδες)
- Ο πραγματικὸς λόγος που συμβαίνει αὐτὸ εἶναι τὸ γεγονός ὅτι **στὶς ολιγαρχίες καθένας ἔχει τὴν δυνατότητα νὰ ἀναιρέσει τὸ παρελθόν του** («τὰ πεπραγμένα λῦσαι») καὶ **νὰ ορίσει για τὸ μέλλον αὐτὰ που τον ἐξυπηρετοῦν**. («καὶ περὶ τῶν μελλόντων ἃ ἂν αὐτῶ δοκῆ προστάξαι»). (2 μονάδες)
- Ἀντίθετα, στο δημοκρατικὸ πολίτευμα **οὗ νόμοι μόνο ορίζουν ἐκ των προτέρων ὅσα θὰ πρέπει νὰ συμβαίνουν** («περὶ τῶν μελλόντων ἃ χρὴ γίνεσθαι φράζουσιν»). (2 μονάδες)
- Παρόλ' αὐτὰ, ο Τιμοκράτης νομοθέτησε **μέσα σε ἓνα δημοκρατικὸ πολίτευμα** κατὰ τέτοιον τρόπο ὥστε νὰ **εἰσαγάγει τὴν ἀδικία** (μὴ μορφή ἀδικίας) **που ἀπορρέει ἀπὸ τὸν ολιγαρχικὸ τρόπο διακυβέρνησης** («τὴν ἐκ τῆς ολιγαρχίας ἀδικίαν εἰς τὸν αὐτοῦ νόμον μετήνεγκεν»), ἐνῶ, **σε ὅτι ἀφορᾷ τὰ παρελθόντα ἀδικήματα, ἀξίωσε για τὸν εαυτὸ του νὰ βρισκεται σε σπουδαιότερη θέση ἀπὸ τους δικαστές** («αὐτὸν κυριώτερον τῶν καταγόντων δικαστῶν ἤξιωσε ποιῆσαι»). (3 μονάδες)

Γ3. 10 σημεία (•) x 1 μονάδα = 10 μονάδες

- ὁμωμοκῶς: • ὁμνύοι  
• ὁμνυ
- παρεληλυθόντων: • **πάρει** (/ παρέρχει / -η)  
• **παρήεις / παρήεισθα** (/ παρήρχου)
- διαθέντα: • διαθῶ  
• διαθείην  
• διαθείης  
• διαθείη
- ἐνδεικνύμενος: • ἐνδεικνύναι  
• ἐνδείκνυ

Γ4.α. 3 σημεία (•), με ἔμφαση στα ἔντονα γράμματα, x 1 μονάδα = 3 μονάδες

- μέλει: ἀναλύοντας τὸ ρήμα μέλει στὴν ἰσοδύναμη φράση μέλησις / μέλημα ἐστὶ, ἐξάγεται ἡ σύστοιχη ἀφηρημένη ἔννοια **μέλησις** ἢ **μέλημα** ως υποκείμενο.
- δεῖν: ως υποκείμενο τίθεται τὸ τελικὸ ἀπαρέμφατο **εἶναι**.
- εἶναι: ως υποκείμενο τίθεται τὸ **τὴν γνώμην** (**ετεροπροσωπία**)

β. 3 φράσεις x 1 μονάδα = 3 μονάδες

— **δεῖ λυεσθαί** **τοῦτον τὸν νόμον** **ὑφ'** (ὑπό) **ὑμῶν** (/ὑφ' ὑμῶν ἐκάστου, εφόσον στὸν παραπάνω στίχο ἀναφέρεται ἡ φράση ἐκάστῳ ὑμῶν, ως δοτικὴ προσωπικὴ του ἐνεργούντος προσώπου καὶ ψυχολογικὸ υποκείμενο τῆς πρότασης.)

γ. 2 μετατροπές x 1 μονάδα = 2 μονάδες

— Ἄρ' οὖν τῷ δοκεῖ συμφέρειν τῇ πόλει **τοιοῦτον νόμον;**

δ. 2 μετατροπές x 1 μονάδα = 2 μονάδες

— Καὶ οὐ τοῦτο μόνον **πεποίηται** **τούτῳ** (ὑπό τούτου) ὑβριστικόν.

10 μονάδες